شوێنی ژانی گەل
لە ئەدەبیاتی کوردیدا

داناعەسکەر

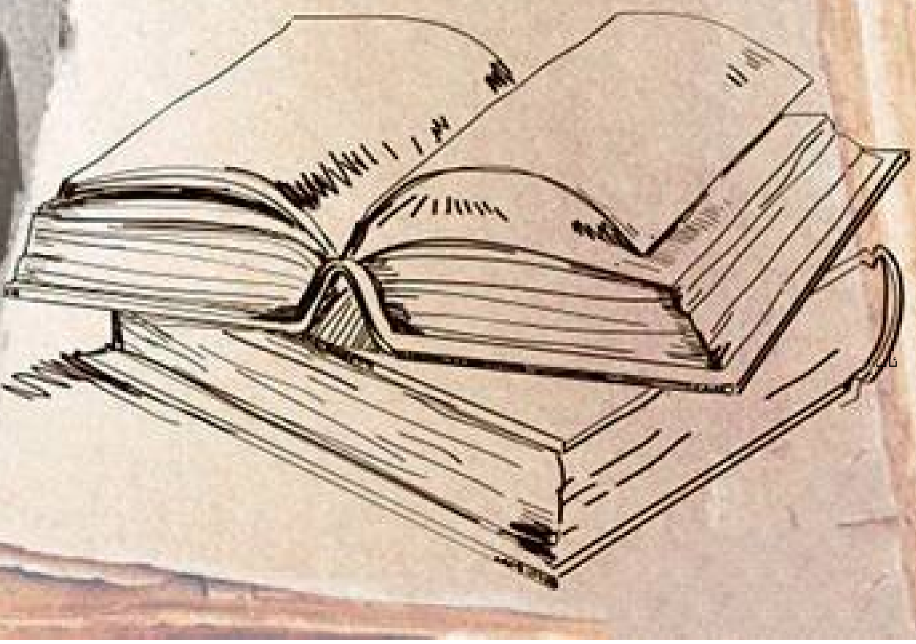

به كورتی له بارەی رۆمانی (ژانی گەل) وە

لەراستیدا ناكرێت قسه لەسەر رۆمانێكی وەك ژانی گەل بكەین و ئاوڕ له قۆناغەكانی ئەدەبی كوردی نەدەینەوە، بۆئەوەی له روئیاو دونیابینی و زمان و ئیستاتیكا و فەنتازیا لەو رۆمانەدا بخوێنینەوە، دەبێ بەوردی له واقیعی كۆمەڵایەتی و سیاسی ئەو قۆناغه بكۆڵینەوە، كه ئەو رۆمانەی تێدا نوسەرەوە، گەڕانەوەی ئێمه بۆ ئەو مێژووە، گەڕانەوەیە بۆ قۆناغ و دونیابینی ئەدەبی كوردی سەردەمێك، بەداخەوە هەم مێژووی ئەدەب و هەم رۆڵی ئەدەبی كوردیمان تێیدا بەهەند وەرنەگرتووە، لەئێستادا دەكرێت ئێمه وردتر له جومگە بنەڕەتێەكانی بدوێین، ئەوانیش فیكر و زمان و خەیاڵ و ئیستاتیكا و دونیابینییە، راسته له رۆماندا كۆمەڵێك جومگەی سەرەكی هەن، پێویسته به گرنگییەوە تەماشابكرێن، ئەوانیش (زمان و كات و شوێن) ن، لەم رۆمانەدا رەهەندی كۆمەڵایەتی و سیاسی بەشێوەیەكی گشتی كاری لەسەركراوە، ئەمه سەرچاوەكەی بۆ پەیوەندی نێوان شۆڕش و لێكچوونی ئازارەكان دەگەڕێتەوە، كەواته رەوتی ریالیستی له ئێستادا، ئەگەر به فیكری ئێستا قسەی وردتری لەسەربكەین، بێگومان دەبێ قسه لەسەر ئەشكالییەتی زمان و فۆرم و فەنتازیاش بكەین، بۆئەوەی سیاقی قسەكردنی ئێمه لەسەر رۆمانی ژانی گەل، سیاقێكی بابەتیانه بێت، دەبێ سەرەتا ئەوە بڵێین ئەم رۆمانه بۆ سەردەمی خۆی، یەكێك بووە له رۆمان، یان چیرۆكه كاریگەرەكانی ئەدەبیاتی كوردی، بەڵام ئەوەی ئەم رۆمانەی خسته دەرەوەی خوێندنەوەی بیری ئێمه، بێسەلیقەیی رەخنەی ئەدەبی كوردی بوو، كه من له بابەتێكدا بەوردی باسم لێوه كردووە، بۆیه كاتێك قسه لەسەر ئەم رۆمانه دەكەین، دەبێ ئەوەمان بیرنەچێت كەرەستەی ئێشكردن و روئیای نوسینی بابەتی ئەدەبی لەو قۆناغەدا لەژێر كاریگەری رەوتی حەماسەتدا بوو، بۆیه هەموو جومگەكانی ئەم رۆمانه لەناو ئەو جۆره فەزایەدا گەوره دەبێت، هەر نوسینەوەی ئەم رۆمانه و پێشكەشكردنی به شۆڕشی جەزائیر، ئەوەمان پێدەڵێت، كه پێشتر ئاماژەم پێدا، ئەویش شۆڕش و ئازارەكانی ئینسان هەموو لەیەك دەچن، تەنانەت زمان و دونیابینیشی بەئاراستەیەكدا بردووە، رەنگه قورس بێت بمانەوێ زمان لەو رۆمانەدا وەك زمان له رۆمانێك له ئێستادا نووسرابێت تەفسیربكەین، ژانی گەل، بۆ خۆی لەناونیشانەكەیەوە ئەوەمان بۆ ئاشكرا دەكات، كه بەدیدێكی ریالیستیانه نوسراوە، بۆیه سەرەتا لەوەوە دەست پێدەكەین، ئەم رۆمانه هەڵگری چ دیدێكی دونیابینی و هەڵگری چ سیحرێكی جیاوازه كه لەواقیع بەمانا وجودیەكەی جیابكاتەوە .

له مێژووی نوسینی رۆمانەكەوە، دەتوانین وردتر ئاماژە به مەكانەتی زمان و فیكر بدوێین و بزانین چ كاریگەری بەسەر واقیعی ئەدەبی كوردییەوە هەبووە، ئەمه لەكاتێكدا ئێمه خاوەنی هیچ میتۆدیكی فیكری مەعریفی و زانستی نین، بەپێی جیاكردنەوەی قۆناغەكانی ئەدەبی كوردی .

من له وتاریكدا به ناوی (قۆناغەكانی ئەدەبی كوردی و بێسەلیقەیی رەخنەی ئەدەبی كوردی)، قۆناغەكانی ئەدبی كوردیم دابەشكردووەته سەر چوار قۆناغی جیاواز، كه له ساڵەكانی 1919 و 1920 دەردەكەون، تا دوای راپەرینی 1991. بۆئەوەی له سیاقیی بابەتیانەی بابەتەكەمان دەرنەچین، من هەوڵدەدەم تەنها باس له قۆناغی دووەم بكەم، كه تێیدا خاوەنی ئەم رۆمانه، واتا برایم ئەحمەد، وەك یەكێك له كارەكتەره دیارەكانی ئەم قۆناغه دەناسرێت .

قۆناغی دووەم له رۆژگاری جەنگی جیهانی دووەم دەردەكەون (1944 – 1947)،

گوتاری ئەم نەوەیە لە رۆژگاری سەرهەڵدانی گرژیی و ئاڵۆزیدا سەرهەڵدەدات، ئەم گوتاره به جیاواز له گوتار و رەوتی پێش خۆی دەردەكەوێت، گوتارێك دەیان خەون له زاكیرەی نەوەكان دەكوژێت، خەونێك له هەوڵی ئەوەدایه نەتەوەیەك بخاته سەر رێچكەكانی مژده و چاوكراوەیی ، خەونێك نەتەوە دەخاته بەردەم روانین بەرەو ئاسۆكانی روونی، گوتارێك له خەونی نەتەوەوە

برایم ئەحمەد

بۆ خەونی حیزب دەگۆڕدرێت، لێرەوە خەون و مژدەکان بچووك دەکرێنەوە، حیزب دەچێتە شوێنی نەتەوە، نەتەوەش چرای بەختی کزدەبێتەوە، کۆمەڵێك گەنج دەردەکەون، دەیانەوەی حیزبی سیاسی دروستبکەن، ئیتر حیزب بەر لەهەر شتێك قسەدەکات، نەتەوە و نیشتمان بە زمانی حیزب دەدوێن، روئیا و دیدی نەتەوە لە سیاقی بەرتەسکی حیزبدا دەردەکەوێت، ئەمان لەبری ئەوەی بەناوی رۆشنبیرەوە قسەبکەن، بەناوی حیزبەوە قسەدەکەن، ئەمان لەبری دونیابینی رۆشنبیریی وەك گروپێکی ناسیونالیستی دەردەکەون، خەونی ئەمان ئیشکردنە وەك ناسیونالستی کوردی، بەڵام لە ناو حیزب، بۆیە بێ ویستی ئەمان هەم رۆشنبیریی وەك کایەیەکی مرۆیی و نەتەوەش لەچوارچێوەی حیزبدا بچووك دەکەنەوە، کەسە دیارەکانی ئەم قۆناغە برایم ئەحمەد و رەفیق حیلمی بوون، ئەمان ئەگەرچی خۆیان حیزبیان دروستکردو بەردەوام وەك خەڵکی سیاسی دەردەکەوتن، لە هەمانکاتدا نوسەری لێهاتووی قۆناغەکەی خۆیان بوون، ژانی گەل رۆمانێکی دیاری برایم ئەحمەدە، لێرەوە دەتوانین قسەلەسەر رۆمانی ژانی گەل بکەین، ئەگەر لە پێشەکییەکەی کەمال فوئادەوە لەم رۆمانە بڕوانین کە 1971/10/21 نوسیویەتی، ئەو لەو پێشەکیەدا دەڵێ، ئەم نوسینە پرۆژەیەك بوو مێژووەکەی دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی 1956، و کاریگەری نوسینی ئەم رۆمانە دەگەڕێتەوە بۆ سەرهەڵدانی شۆڕشی جەزائیر لە دژی داگیرکاریی فەرەنسا، ئەمە بەسە بۆ ئەوەی بزانین نوسینی ئەم رۆمانە پەیوەندی بە شۆڕشی کوردییەوە نییە، بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێ، کە ئەم رۆمانە خزمەتی بە ئەدەبیاتی کوردی نەکردووە، خەونی خاوەنی ئەم رۆمانە زۆر لەوە گەورەتر بووە وەك کەسێکی ناسیونالیستی بیربکاتەوە، ئەگەر وردتر لە ناوەرۆکی ئەم رۆمانە بڕوانین، رووداوەکانی کوردستانە، بەڵام سروشتی بیرکردنەوەی نوسەر، لەوەوە سەرچاوەی گرتووە شۆڕش بۆخۆی لەهەر پانتاییەکی دونیا بێت ئینسان دەتوانێت لە واقیعی

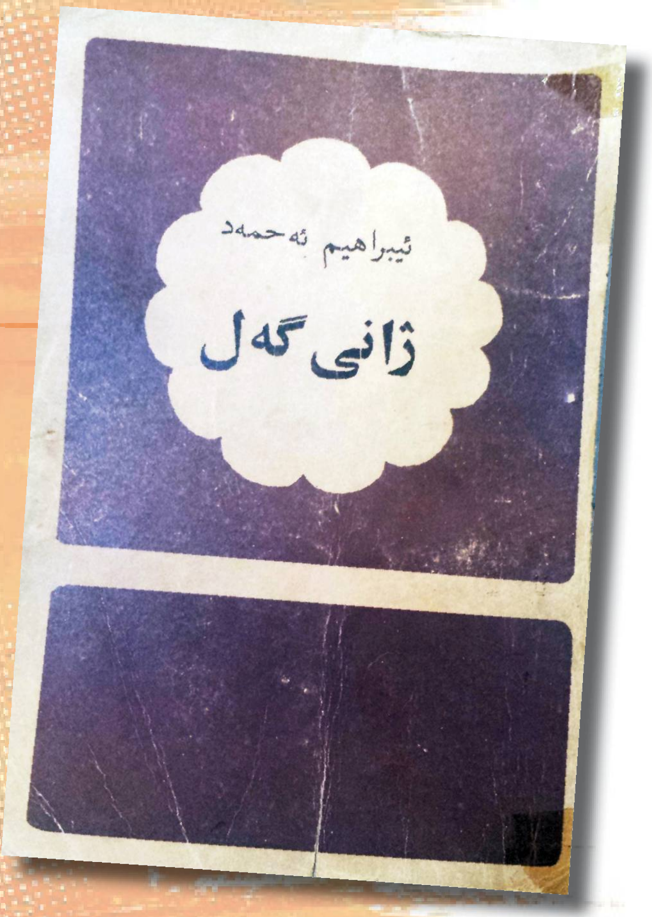

براهیم ئەحمەد

سیاسی و کۆمەڵایەتی خۆیدا، تەرجەمەی سەر ئەرزی واقیعی بکات، خەونی قۆناغی دووەمە بزوتنەوەی ئەدەبی کوردی ئەگەرچی لەناو حیزبەوە سەرچاوەی گرتووە، بەڵام هێشتا مەیلی حیزب هەر لەسێبەری نەتەوەدا بیردەکاتەوە، بۆیە دروستکردنی حیزب نابێتە رێگر لەبەردەم بیرکردنەوەی دونیاییانە، ئەگەر ژانی گەل بۆخۆی روئیایەکی دونیایی هەبێت، بێگومان سەروەریەکەی بۆ ئەدەبی کوردی و نوسەرەکەیەتی کە شۆڕشی جەزائیری وەك هەنگاوێك بۆ رزگاربوون لەداگیرکاریی تەماشاکردووە، واتە هەموو گۆشەیەکی ئەم رۆمانە وەك ئەدەبی ریالیستی پەیوەندییەکی قووڵیی لە نێوان شوێنەکاندا هەیە، رەهەندی قووڵی ترادسیۆنی کۆمەڵایەتی و سیاسی نێوان کولتوورەکان لە کۆمەڵێك گۆشەوە دەچنەوە سەریەك، بۆیە شوێن و فەزای سیاسی و کۆمەڵایەتی کوردستانە و خەونی ئازادکردنەکەش جەزائیرە، کە پەیوەندیی راستەوخۆی بە رزگارکردنی کوردستانەوە هەیە، ئەمە بەسە بۆ ئەوەی لەوە تێبگەین کە رۆمانی (ژانی گەل) رۆمانێکی لۆکاڵی نییە، بەڵام لەناو ئەدەبی کوردییدا نەتوانراوە بەو بووعدە دونیاییە تەماشابکرێت و تەنانەت لە ناو خودی ئەدەبی کوردیشدا وەك رۆمانێکی گرنگ تەماشا بکرێت، ئەمەش بۆ بێسەلیقەیی رەخنەی ئەدەبی کوردی دەگەرێتەوە، بۆئەوەی لە سەلیقەی نوسینەوەی ئەم رۆمانە بکۆڵینەوە، هێندەی پێویستمان بە دوونیابینیی نووسەری رۆمانەکە هەیە، هێندە بیر لە زمان و ئیستاتیکا ناکەینەوە، من بۆخۆم هێندەی وەك چیرۆکێکی درێژ تەماشای دەکەم، هێندە وەك رۆمانێك تەماشای ناکەم، بەڵام ئەمە مانای ئەوەنییە ئەم رۆمانە یان ئەم چیرۆکە کاریگەریی ئیجابی نەبووە، بۆیە من ئەگەرێمەوە سەر سەردەمی دەرکەوتنی ئەم دوو بکەرە ئەگتیڤەی ئەدەبی کوردی لەو قۆناغەدا، واتا لە ساڵەکانی (1944-1947)، بۆخۆی ناچارمان دەکات لە هەر خوێندنەوەیەکدا، هەڵوێستە لەسەر ئەم قۆناغە و بکەرەکانی بکەین، دروستبوونی حیزبی کوردی لەو سەردەمە بە هەموو سلبیاتەکەیەوە بۆخۆی رەهەندی نیشتمانی هەیە، بەوەی رۆمانی ژانی گەل لە قولایی شۆڕشی جەزائیرەوە سەرچاوە دەگرێت، واتا رۆمانی ژانی گەل تەرجەمەیەکی فیکریی شۆڕشە بۆ سەر ئەرزی واقیعی کوردی، وەك چۆن ئێمە سودمان لە رۆمانی (دایك) ی مەکسیم گۆرکی و دەیانی تر بینی، بێگومان ژانی گەلیش بۆخۆی شۆڕشێکی مەجازیە هەم لە فەرهەنگی سیاسی کوردی و هەم لە ئەدەبیاتی کوردیدا، ئەوەی ئەم رۆمانە یان چیرۆکە دەخانە دەرەوەی ئەم هاوکێشەیە، بێدەنگی رەخنەی کوردی و بێسەلیقەیی نوسینی کوردیە، تاکو ئێستا بەجیدی ئاوڕی لە وێستگە گرنگەکانی ئەدەبی کوردی نەداوەتەوە، تۆ بزانە تا ئێستا چەند لێکۆڵینەوەی ورد و جیدی لەسەر (مەم و زین) ەکەی ئەحمەدی خانی کراوە ؟، لەم دوییەدا بە وردی قسە لەسەر نالی و مەحوی کراوە، پێشتر مامۆستا عەبدوالکەریمی مودەریس و مەسعود محمد و محمدی مەلا کەریم زیاتر کەم بوون، ئەوانەی ئاوڕیان لە ئەدەبیاتی ئەو کەڵە نوسەرانە داوەتەوە، تا ئێستا جگە لە مەلا عبدالکریم مودەریس کێ لەسەر مەولانا خالید لێکۆڵینەوە، یان نوسینێکی کردووە، بۆیە دەبێ بزانین نەك هەر ئاوڕ لەرۆمانی ژانی گەل نەدراوەتەوە، ئێمە بەشێوەیەکی گشتی لەبەرانبەر مێژوو و سەلیقەی ئەدەبیاتی خۆمان زۆر کەمتەرخەمین، ئەگەر بەمێژووی ئەدەبیاتی کوردیدا بچینەوە، دەبینین مێژوویەکی ساردووسڕ، دەقە کوردیەکان هەژارترین هاوڕێی نوسین و لێکۆڵینەوەن، کتێبخانەی کوردی هەژارترین گتێبخانەی دونیایە، ئیتر ئەوە حەقیقەتێکە دەبێ بوترێت، چەوە ژانی گەل نییە بەساردی تێدەپەڕێت و کۆتایی دێت، نا ئەوە رەخنەی ئەدەبی کوردییە چەقۆ دەنێتە گەردنی زۆربەری نوسینە ناوازەکان و ئەدەبی کوردی دەخاتە بەر سێبەری کەمتەرخەمییەکی قووڵی بێ ئامانەوە .

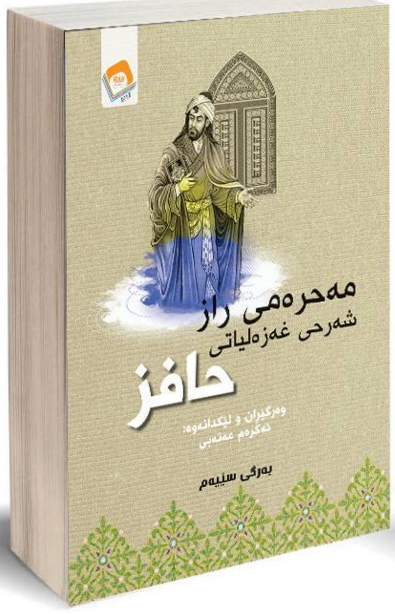

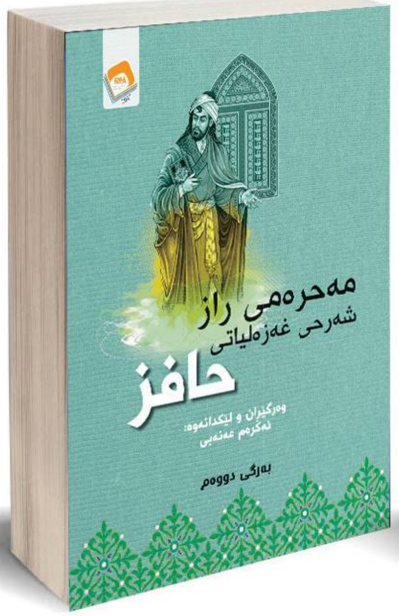

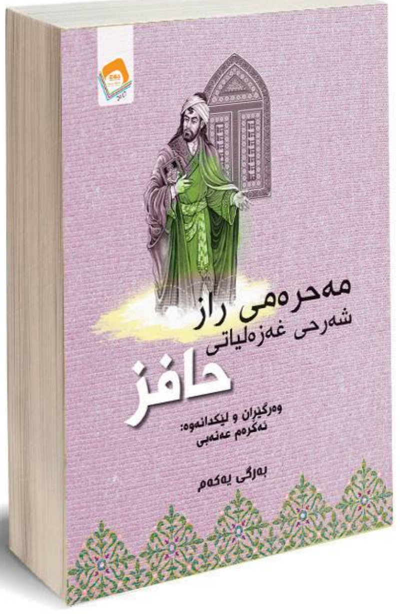

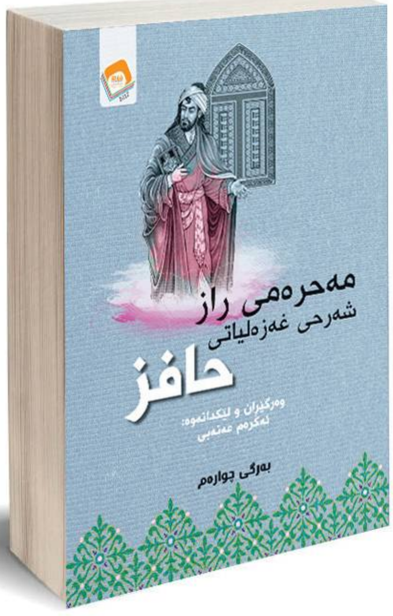

نوێترین بڵاوکراوەی
ئایدیا بۆ فکرو لێکۆڵینەوە

بزورگی عەلەوی